

- سروشنامه : عبدی، محمد حسین، ۱۳۵۷ -
- عنوان و نام پدیدآور : گزارش سلسله نشست های علمی جستاری در ساختارشناسی تبویبی علم اصول در گذار تاریخ
- مشخصات نشر : محمد حسین عبدی،
قم افاق حکمت ۱۳۹۸.
- مشخصات ظاهری : ۲۹۷ ص.
- شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۶۲۳-۰۰-۵
- وضعیت فهرست نویسی : فیبا
- یادداشت : کتابخانه.
- موضوع : مجتهدان و علما - ایران - دیدگاه درباره اصول فقه شیعه
- موضوع : Ulama - Iran - Views on Islamic law, Shiites
- موضوع : اصول فقه شیعه
- موضوع : Islamic law, Shiites - Interpretation and construction *
- رده بندی کنگره : Bp ۱۵۳
- رده بندی دیویی : ۲۹۷/۳۱۲
- شماره کتابشناسی ملی : ۵۹۱۶۰۳۸

جستارے در

ارائہ شدہ توسط

حجت الاسلام و المسلمین محمد حسین عبدی

جستارے دراختار شنائے تبویبے علم اصول در گذار تاریخ

ناشر: آفاق حکمت

ارائه کننده: محمد حسین عبدی

صفحه آرا: علی فقیهی

نوبت چاپ: اول - بهار ۱۳۹۹

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۶۲۳-۰-۵

شمارگان: ۵۰۰

قیمت: ۶۰۰۰۰ تومان

کلیه حقوق مادی و معنوی اثر برای ناشر محفوظ است

تلفکس: ۰۲۵۳۲۹۳۸۴۰۱

afaghpublishers@gmail.com

فهرست

۱۵.....	مقدمه
۱۹.....	پیشگفتار
۱۹.....	ریشه‌های سستی ساختارشناسی علم
۲۱.....	تنوع قضایای علوم
۲۱.....	علل پیدایش تنوع ساختاری در تبویب قضایای علم
۲۳.....	تعریف ساختارشناسی
۲۵.....	رابطه ساختار علم و ساختار تدوین نوشتاری آن
۲۵.....	فواید ساختارشناسی
۲۸.....	انواع ساختارشناسی
۳۱.....	اعتبار ساختار برای علوم اعتباری
۳۲.....	ساختارشناسی علم اصول
۳۲.....	سنخ‌شناسی مسائل اصولی و مبدأ تاریخی علم اصول
۳۴.....	تأثر ساختارهای فقهی از ساختارهای اصولی
۳۵.....	دو روش در ساختارشناسی علم اصول
۳۷.....	شکار ساختارها از میان کتب
۳۸.....	مدیریت علم اصول با تفکیک ریشه‌های آن
۳۹.....	فصل اول: ساختار اصولی شیخ مفید
۴۱.....	اولین کتاب مدون شیعه در اصول

- ۴۲..... خصوصیات ساختار اصولی شیخ مفید.....
- ۴۲..... (الف) محوریت منابع.....
- ۴۳..... (ب) تفکیک بین سنت و اقوال معصومین.....
- ۴۳..... (ج) تقسیم حجج به ذاتی و طریقی.....
- ۴۵..... (د) مخالفت با حجیت خبر واحد.....
- ۴۵..... (ه) جایگاه عقل به عنوان ابزار فهم منابع.....
- ۴۷..... (و) تقدم حجت بر لاحجت.....
- ۴۷..... (ز) حجت در فرض فقدان حجج ذاتیه.....
- ۴۸..... (ح) تعارض اخبار در ظهورات.....
- ۵۰..... (ط) عدم طرح اجماع.....
- ۵۰..... (ی) عدم بحث از دلالت افعال.....
- ۵۱..... قابل جمع بودن ساختارها.....
- ۵۳..... فصل دوم: ساختار اصولی سید مرتضی و شیخ طوسی.....
- ۵۵..... عویصه‌ای تاریخی در نسبت دو کتاب *العماء* و *الذریعه*.....
- ۶۰..... مبحث اول: مؤلفه‌های کلان ساختار اصولی سید و شیخ.....
- ۶۰..... (الف) بیرون بردن مسائل کلامی از اصول.....
- ۶۲..... (ب) استقلال علمی.....
- ۶۳..... (ج) جدایی محتوایی از عامه.....
- ۶۴..... (د) خلاقیت اصولی در قالب خطاب محوری.....
- ۶۶..... (ه) جایگاه عقل در ساختار اصولی سید مرتضی و شیخ طوسی.....
- ۶۹..... (و) جایگاه «اصاله الاباحه» و «اصاله الحظر».....
- ۷۰..... (ز) توجه مضاعف شیخ طوسی به ساختار اصول فقه.....

۷۲.....	(ح) «اصل» به عنوان کاشف از حکم واقعی
۷۳.....	(ط) بحث‌های غیرمذکور در ساختار اصولی سید و شیخ
۷۵.....	(ی) اصول شیخ نزدیکتر از اصول سید به صحنه فقه
۷۵.....	(ک) شیخ طوسی و محور علم اصول
۷۶.....	(ل) عدم تشریک در منابع شریعت
۷۷.....	(م) تفاوت نگاه شیخ مفید و شیخ طوسی در مسئله تعارض
۷۷.....	مبحث دوم: مؤلفه‌های خرد ساختار اصولی سیدمرتضی و شیخ طوسی
۷۸.....	(الف) جداسازی باب اوامر و نواهی
۷۹.....	(ب) عدم وجود باب مفاهیم
۸۰.....	(ج) رابطه اجمال و بیان
۸۵.....	(د) ساختار شیخ طوسی در مباحث الفاظ
۸۷.....	فصل سوم: عصر توقف توسعه
۹۰.....	ابن ادریس؛ حرکت جدید فقهایی
۹۱.....	شاخصه‌های ساختار ابن ادریس
۹۱.....	(الف) عدم حجیت خبر واحد
۹۲.....	(ب) جایگاه عقل
۹۳.....	تعدیل مخالفت با شیخ
۹۵.....	فصل چهارم: ساختار اصولی محقق حلی
۹۹.....	کار جمعی در مسیر تاریخ
۱۰۰.....	شخصیت تقریبی محقق حلی
۱۰۰.....	مبحث اول: مؤلفه‌های ساختار اصولی کتاب‌المعتبر
۱۰۰.....	(الف) مقدمه کاربردی محقق

- ب) خبر واحد در نگاه محقق حلی..... ۱۰۳
- ج) محقق و تبیین دلیل عقل..... ۱۰۳
- د) استصحاب در نگاه محقق..... ۱۰۵
- مبحث دوم: ساختار اصولی محقق در معارج الأصول..... ۱۰۵
- الف) عصر ورود منطق به فضای علم اصول..... ۱۰۶
- ب) نگاه تحلیلی مرحوم محقق به مسئله مفاهیم..... ۱۰۷
- ج) طرح مسائل ادبی در مقدمه معارج..... ۱۰۸
- د) انتزاع جامع از امر و نهی..... ۱۰۸
- فصل پنجم: ساختار اصولی علامه حلی..... ۱۱۱**
- حفظ ساختار کلان اصولی گذشتگان در کتب علامه..... ۱۱۵
- عقل‌گرایی تحلیلی، اساسی‌ترین ویژگی نگاه اصولی علامه..... ۱۱۶
- بررسی نظرات عامه در اصول و فقه علامه..... ۱۱۷
- گشودن باب مستقل برای تعادل و تراجیح..... ۱۱۸
- شواهد عقل‌گرایی در نگاه اصولی علامه..... ۱۲۰
- ویژگی‌های ساختار اصولی علامه..... ۱۲۴
- الف) قراردادن بابی مستقل در «تعادل و تراجیح»..... ۱۲۴
- ب) قراردادن مباحث ادبی به‌عنوان یکی از مقاصد علم اصول..... ۱۲۴
- ج) وارد کردن علم کلام در مباحث اصولی..... ۱۲۵
- نکاتی درباره ساختارهای جزئی اصول علامه..... ۱۲۷
- الف) اضافه‌شدن مسئله مشتق..... ۱۳۰
- ب) اضافه‌شدن مسئله اجتماع امر و نهی..... ۱۳۳

ج) عدم تفکیک ساختاری بین ابواب «مجمل و مبین» و «ظاهر و مؤول» و «منطوق و مفهوم».....	۱۳۳
د) استفاده از عنوان عام و خاص.....	۱۳۴
فصل ششم: ساختار اصولی در نگاه شهید اول.....	۱۳۷
افول حله و ظهور مکتب جبل عامل.....	۱۳۹
فاصله گرفتن شهید اول از مکتب حله.....	۱۴۰
عمل‌گرایی به جای تأسیس ساختارهای انتزاعی.....	۱۴۱
اعتدال علمی در اندیشه شهید.....	۱۴۳
کتاب تحقیقی و آموزشی شاهی بر واقع‌گرایی.....	۱۴۳
بحث از حجیت فتوای مشهور.....	۱۴۵
عدم تسامح در مصطلحات علمی.....	۱۴۷
فرضیه انسداد در مورد شهید.....	۱۴۷
فقه مشهور؛ فتوای حاکم در اجرا.....	۱۴۸
طرح اجماع منقول؛ ابتکار دوم شهید.....	۱۴۹
تولید علم مرهون تاریخ علم.....	۱۴۹
طرح بحث صحیح و اعم، ابداعی دیگر.....	۱۴۹
آمارهای دیگر بر عمل‌گرایی شهید.....	۱۵۰
ساختار اصولی شهید در مقدمه ذکری.....	۱۵۱
الف) دلیل عقل و استصحاب در نگاه شهید.....	۱۵۱
ب) اصول عقلی در فرض عدم دلیل شرعی.....	۱۵۲
فصل هفتم: ساختار اصولی شهید ثانی.....	۱۵۳
اصول جامع‌نگر؛ تکلیفی بر زمین مانده.....	۱۵۵

- تأثر شهید ثانی از آراء محقق کرکی ۱۵۶
- تأثیر ابن ابی جمهور بر جریان اجتهادی؛ اولین رساله مدون در مبادی اجتهاد ۱۵۷
- پیشینه بحث از مبادی اجتهاد ۱۵۷
- تعدیل فضای عمل گرایی و انتزاعی در آثار شهید ثانی ۱۵۸
- انتقال منهج اجتهادی، بخشی از دغدغه شهید ثانی ۱۵۸
- جامعیت و انسجام نگاه اجتهادی ۱۵۹
- مؤلفه های کلان ساختاری تمهید القواعد ۱۶۰
- الف) مدخلی نو به علم اصول ۱۶۰
- ب) طرح مستقل بحث حکم شناسی برای اولین بار ۱۶۳
- ج) تبدل در اصطلاح حکم، مقدمه ای برای تولید مبانی حقوق ۱۶۴
- د) مقصد دوم کتاب تمهید القواعد: فی الکتاب و السنه ۱۶۶
- هـ) ساختار شهید مجمع ساختار مشهور، شیخ مفید، شهید اول ۱۶۷
- و) سایر مقاصد کتاب ۱۶۹
- ز) مختصر شدن بحث از مجمل و مبین ۱۷۰
- ح) بحث مفاهیم به عنوان ملحقات بحث حقیقت و مجاز ۱۷۰
- ریشه یابی ساختارها مقدمه ای برای توسعه مرزهای علم ۱۷۱
- شیخ حسن صاحب معالم، فرزند شهید ثانی ۱۷۲
- فصل هشتم: ساختار اصولی شیخ بهایی و فاضل تونی** ۱۷۵
- ساختار علمی زبده الأصول ۱۷۸
- المنهج الأول: فی المقدمات ۱۷۸
- المنهج الثانی: فی الأدله الشرعیه ۱۷۹
- المنهج الثالث: فی مشترکات الکتاب و السنه ۱۸۰

المنهج الرابع: فى الاجتهاد و التقليد، و المنهج الخامس: فى الترجيحات.....	۱۸۰
فضای علمی بعد از شیخ بهایی.....	۱۸۱
ساختار علمی الوافیہ.....	۱۸۳
نکاتی پیرامون باب اجتهاد و تقلید.....	۱۸۴
تذیلات.....	۱۸۶
فصل نهم: عصر غلبه اخباریگری.....	۱۸۹
شروع غلبه اخباریگری.....	۱۹۱
تضاد نفی و منفی؛ با اجتهاد اما علیه اجتهاد.....	۱۹۱
ساختار اصولی اخباریها.....	۱۹۲
الف) خارج کردن مباحث الفاظ از اصول.....	۱۹۲
ب) بحث نکردن از حجیت خبر واحد.....	۱۹۳
ج) عدم بحث از حجیت ظواهر کتاب.....	۱۹۴
د) عدم طرح مسئله اجماع.....	۱۹۵
موارد اختلاف اصولی و اخباری.....	۲۰۲
الف) اختلاف در حجیت عقل.....	۲۰۲
ب) اختلاف در حجیت ظواهر کتاب.....	۲۰۴
ج) اختلاف در حجیت اجماع.....	۲۰۵
د) اختلاف در اجرای اصل برائت در شبهات حکمیه تحریمیه.....	۲۰۶
احیای اجتهاد به دست علامه وحید بهبهانی.....	۲۰۸
ساختارهای جزئی و ابداعی وحید بهبهانی.....	۲۰۹
الف) تفاوت گذاری بین آماره و اصل.....	۲۰۹
ب) تمیز شک در تکلیف از شک در مکلف به.....	۲۱۱

۲۱۲.....	اخباریگری ابتلائی دائمی
۲۱۳.....	فصل دهم: ساختار اصولی وحید بهبهانی
۲۱۵.....	توفیق بی نظیر استاد الكل
۲۱۶.....	ساختار انیس المجتهدین
۲۱۶.....	لزوم توجه به حکم شناسی در حوزه فقاها
۲۱۷.....	حکم شناسی در تاریخ علم اصول
۲۲۱.....	ابتکاری نو در انیس المجتهدین
۲۲۲.....	تبویبی بدیع از نراقی اول
۲۲۴.....	نگاهی به ساختار قوانین
۲۲۹.....	فصل یازدهم: ساختار اصولی سیدمجاهد
۲۳۲.....	الفصول الغریبه فصلی نو در ساختار تدوینی متأخرین
۲۳۵.....	مفاتیح الاصول طرحی نو در علم اصول
۲۳۶.....	دلیل شناسی، از مهمترین مبادی علوم
۲۳۶.....	دو ابتکار ساختاری در مفاتیح الاصول
۲۳۷.....	دلالت رکن محوری ساختار مفاتیح الاصول
۲۳۸.....	نگاهی اصیل به استصحاب
۲۴۱.....	فصل دوازدهم: ملا احمد نراقی؛ اصولی ای با ظرفیت های ناشناخته
۲۴۳.....	مفتاح الاحکام؛ ساختاری جدید در مباحث اصولی
۲۴۷.....	خاتمه مفتاح الاحکام، روندنمای اجتهاد
۲۵۳.....	فصل سیزدهم: ساختار اصولی شیخ انصاری
۲۵۵.....	ساختار معرفتی رسائل، فریدهای در آسمان اصول

۲۵۸.....	ورود شیخ در تنظیم ساختارهای جزئی اصولی
۲۶۵.....	فصل چهاردهم: آخوند خراسانی تراز اصولی قوم
۲۷۱.....	فصل پانزدهم: ساختار اصولی شیخ محمدحسین غروی اصفهانی
۲۷۳.....	تقسیم ثنائی علم اصول
۲۸۳.....	فصل شانزدهم: بررسی تفصیلی ساختار کتاب علامه مظفر
۲۹۳.....	منابع

مقدمه

با تأمل در سیر پیشرفت علوم و تکامل شیوه‌های استدلال، ابتکار در به‌کارگیری آنها و گزینش متفاوت مواد و صورت‌ها توسط اندیشمندان هر علم از یک‌سو و تعمق در نقد و مناقشات عالمان متأخر در آثار گذشتگان خود از سوی دیگر، این نکته را بالوجدان درمی‌یابیم که عالم تکوین ذهن و طبع لطیف مفطور اندیشمندان با کتاب تدوین و تصنیف علمی وی ارتباطی وثیق دارد؛ براین‌اساس با پرسشگری موشکافانه از تعاریف، علل ثبوت قضایا و اثبات آنها و سنجش ربط بین مجموعه قضایای یک علم و یا علوم مختلف، شاید بتوان به یک شبکه ربطی یا ترابطی در میان قسمت‌های مختلف یک علم یا برخی از علوم، نسبت به علوم دیگر رهنمون شد.

دغدغه شناخت ساختار علوم، به‌ویژه زمانی پررنگ‌تر می‌شود که محقق پس از مواجهه با دنیای مدرن، خود را با مجموعه‌ای نظام‌مند از علوم روبه‌رو می‌بیند که ابعاد مختلف تمدن غربی را پوشش داده و در پاسخ به آنها به‌وجود آمده است. از آنجاکه این ابعاد لزوماً با مبانی هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی سپهر تفکر اسلامی هم‌جهت نیست، یکی از مهم‌ترین کارها برای حفظ هویت علمی و مصون‌ماندن از اختلاط علمی و فرهنگی، توجه به تراث علمی گذشتگان و

شناسایی مبانی، چهارچوب‌ها و ظرفیت‌های حقیقی آن در مواجهه با مسائل است.

توجه به این نگاه در مورد علم اصول به واسطه جایگاه ویژه‌ای که در استنباط احکام شرعی دارد و نقش بی‌بدیلی که می‌تواند در پیریزی تمدن اسلامی داشته باشد، ضرورت می‌یابد. در این راستا ساختارشناسی علم اصول می‌تواند در حفظ هویت اصیل این علم و انسجام درونی آن کمک مؤثری کند. التفات به این انسجام درونی و تلاش برای ارتقاء آن، مخصوصاً با هویت آلی و ابزاری این علم، هم‌جهت است و طالب طریق اجتهاد را در دستیابی به اغراض تدوین این علم یاری می‌کند.

متعلمین با مشاهده جایگاه هر مبحث در نسبت با سایر مباحث و مشاهده نقاط عطف ساختارهای اصولی، که موجب تغییر نگرش‌ها و ایجاد گرایش‌های فکری مختلف شده است، به‌خوبی می‌توانند گلوگاه‌های مباحث اصولی را شناسایی کرده و با تأمل دقیق‌تر، مجالات تحقیق و اولویت‌های پژوهشی خود را انتخاب کنند. شناخت ساختارهای علم اصول همچنین بیش محقق و متعلم را در مواجهه با میراث فقهی شیعه عمق بخشیده، راه‌هایی را برای شناخت ابعاد تازه‌ای از اندیشه فقهی استوانه‌های تاریخ فقهات می‌گشاید.

کتاب حاضر، حاصل ساختاربندی، عنوان‌گذاری، استاندارد و ویرایش مجموعه درس‌گفتارهای جناب حجت‌الاسلام والمسلمین محمد حسین عبدی است که طی ۲۱ جلسه در سال‌های ۱۳۹۳ و ۱۳۹۴ ارائه و به مسئله ساختارشناسی تبویبی علم اصول پرداخته‌اند. ظرافت مطلب و دقت آن و لزوم تتبع بسیارگسترده، چنین ایجاب می‌کرد که این موضوع در مختصات یک کتاب علمی انتشار یابد، اما

با توجه به خلأ آثاری که به‌نحو نظام‌مند، مجموعه مسائل علم اصول را رصد کند، به طرح مقدماتی آن - از باب آنکه طلیعه‌ای برای حرکات تفصیلی‌تر در حوزه ساختارشناسی علم اصول باشد - اکتفا شده است.

در اولین گام، ساختار تبویبی مهم‌ترین کتب تاریخ علم اصول مورد توجه قرار گرفت که گاهی در ضمن آن نیز بحث درباره ساختار مطلوب اصولی، با توجه به غرض علم اصول، مجال طرح پیدا می‌کرد؛ لذا در طی آن، جریان‌های اصلی در تبویب کتاب‌های اصولی به ترتیب تاریخی بحث و بررسی، و ظرفیت‌های هریک سنجیده شد.

در پایان ضمن قدردانی از زحمات و راهنمایی‌های ارزشمند حجت‌الاسلام و المسلمین عبدی، از جناب آقای مهران مظفری‌نیا و «مؤسسه اندیشه عصرگذار» که این درسگفتار به همت و پیشنهاد ایشان برگزار گردیده است، همچنین از آقایان علی مولودی، محمدامین کیانی و سیدمسعود مرتضوی برای تنظیم، عنوان‌گذاری و مستندسازی این اثر، تشکر و تلاش همه این بزرگواران را ارج می‌نهم.

انتشارات آفاق حکمت